

Guido Romanelli

Küldetésem Magyarországon a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Guido Romanelli
Küldetésem Magyarországon
a Tanácsköztársaság és a román megszállás idején

Vákát

Guido Romanelli

Küldetésem Magyarországon
a Tanácsköztársaság és a román
megszállás idején

1919. május-november

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2022

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
Guido Romanelli: Nell'Ungheria di Béla Kun e durante l'occupazione militare romena. La mia missione.
Maggio – novembre 1919. Udine, Doretti, 1964.

Fordította:
Róth Márton (17–187. oldal), Pálmai Nóra (189–247. oldal) és Mátyás Dénes (249–452. oldal)

A magyar kiadás előszavát és a jegyzeteket írta:
Csorba László

A fordítást az eredetivel egybevetette és lektorálta:
Mátyus Norbert

Képgaléria:
A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből származó korabeli felvételek a szerzőről.

Borítókép:
Guido Romanelli alezredes az I. világháború idején. (Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum)

Kiadja a Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Inzsöl Kata
Olvasószerkesztő: Bujdosó Hajnalka
Korrektor: Kutas Éva és Tomka Eszter
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla
Képszerkesztő: Tihanyi József és Benkő Krisztina

Nyomdai kivitelezés: Gelbert ECO Print Kft.
Felelős vezető: Gellér Róbert

ISBN 978-963-9950-02-3 (nyomtatott)
ISBN 978-963-9950-03-0 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-9950-04-7 (ePub)

© Guido Romanelli örökösei, 2022
Magyar fordítás © Mátyás Dénes, Pálmai Nóra és Róth Márton, 2022
Magyar kiadás © A kiadó, 2022 © Csorba László, 2022

Minden jog védve.

Tartalom

<i>Előszó a magyar kiadásához – Egy „mélysegesen őszinte ember” krónikája</i>	7
Bevezetés	17
A városból, ahová visszatért a béke, a másik városba, ahol a háború még tart – Cataniából Bécsbe	21
Az olasz fegyverszüneti bizottság	27
Bécsből Budapestre	35
A budapesti olasz delegáció	43
Vezetői tevékenységem kezdete a misszióban	51
Képviselő-tevékenység és nagyvilági élet	59
Kockázatos lépések	69
A szokásos ügymenet feladatai	79
A misszió megítélése	93
Az első konfliktus	97
A magyar bolsevizmus kevésbé borús napjai	105
Az ellenforradalom	135
Diplomáciai jegyzékváltás	143
A bánatosak vigasztalója	161
Küzdelem a szélsőséges bolsevizmussal	175
Raporton Bécsben	189
Ultima ratio	197
A Tanácsköztársaság bukása	217
A román megszállás kezdete	249
Habsburg-restaurációs kísérlet	273
A Szövetséges Katonai Misszió	289
Meddő politikai értekezések	311
Az igazság a románokkal való kapcsolataimról	333
Olaszország berendezkedik Budapesten	351
Kezdek terhessé válni Olaszország és Magyarország számára	373
Felszólítás az Olaszországba való visszatérésre	389

A misszió vége	409
Párizsban és Londonban	425
Epilógus	443
Post scriptum	451
<i>Névmutató</i>	453
<i>Képgaléria</i>	459

Előszó a magyar kiadáshoz – Egy „mélységesen őszinte ember” krónikája

Amikor először jártam Rómában, a világcsodák mellett sort kerítettem arra is, hogy elmenjek a Via Venetóra, és megálljak a Hotel Imperiale okkerbarna homlokzata előtt. Az első emelet ablakai közül kivirít a kőtábla, amely megemlíti, hogy 1911-ben itt lakott az örök városba látogató Ady Endre. Barátja, Elek Artúr, a finomtollú műkritikus írja a *Nyugat* hasábjain 1919-ben megjelent, *Ady Rómában* című írásában: „a legfehérebb ember” – ahogy tiszta lényére utalva a költőt elnevezte – „egy kissé meghatottan is újságolta el, hogy a szobapincére magyar fiú és az első nap reggelén azzal állított be hozzája, hogy bocsanatot kér alkalmatlankodásáért, de meg kell mondania, mennyire boldog, hogy »a legnagyobb magyar költő« körül tehet szolgálatot. Ady szoba elegyedett vele és azt is megtudta tőle, hogy a csinos, eszes és jó modorú fiú nemcsak amúgy hírből ismeri, hanem költeményeinek szorgalmas olvasója. Így kereste föl Rómában is az alázatosak és a szerények hódolata, mely egész életén végigkísérte.”

Kevés olyan mondata van a *Nyugat* főszerkesztésének, amellyel ne értenék maradéktalanul egyet, ám mégis illet rejt az Ady egyik érdekes római élményéről szóló beszámolója. Épp azokban a napokban avatták fel ugyanis az olasz főváros új szenzációját, a Piazza Venezia és a császárkori fórumok fölé magasodó nemzeti emlékművet, az egyesített Itália első királyának architektúrális apoteózisát. „Viktor Emánuel rengeteg márványemlékének leleplezését egy közeli háznak ablakából nézte végig – tudósít Elek Artúr. – Az emlékről, mellyel egy kicsiny tehetségű, de szertelent akaró nemzedék mintha az egész ősi Rómát akarta volna agyon csapni, ő is irtózva beszélt, de a mozgalmas embersokadalom, a tarka és hangos nyüzsgés érdekelte.”

„Kicsiny tehetségű, de szertelent akaró nemzedék...” Mindenki tudja, hogy műveltebb körökben a Róma-rajongás szinte kötelező kelléke e monumentális építmény – olasz nevén: Vittoriano – leszólása. És persze van abban valami, amit a tudós professzor emleget. A Piazza Venezia mellett, a Capitolium dombjának északi oldalára támaszkodó építmény olyan gigantikus méretű, hogy valóban szinte fölébe kerekedik az ókori Róma egykori várának, majd a reneszánsz kor Michelangelo tervezte terét övező hármass palotaegyüttesnek, amely ma is a városi közigazgatás központja. Sokakat irritál hófehér színe is, amely elüt attól a rózsaszínes benyomást keltő, finom, sötét erekkel átszőtt, majdnem márvány minőségű mészektől, a travertintől, amely a római paloták százainak nemes kőanyaga. Bresciai mészektől faragták ugyanis, az összes tömböt az Alpok lábaitól hozták el a Tevere partjára. A formáját is találó gúnynév gyilkolja: Írógépnak nevezték el, bár manapság talán már halványul ez az utalás, mert kevesen emlékeznek a korai Remingtonok és Olivettik

még nem fekvő, hanem álló betűkarsorozatára, amelynek összhatása valóban emlékeztet arra, ahogyan az emlékmű felső részén a hatalmas oszlopsor enyhén ívelve képezi a falat a talapzaton. (Az inspiráló minta valójában a pergamoni Zeusz-oltár és a palestrinai Fortuna-szentély emeletes szerkezete volt.) De mégis: akit megfog az olasz egyesítési mozgalom érzelmi romantikája, szoros kapcsolatban a 19. századi magyar szabadságharcokkal, hajlamos kicsit engedni az esztétikai szigorból és megértőbben szemlélni azt a monumentalitást, amellyel a marchei építész-mérnök, Giuseppe Sacconi a nemzeteszme allegorikus képeskönyveként egykor megtervezte és kivitelezte a Vittorianót.

Ilyen ember voltam én is, amikor először tekintettem le a szédítő magasból a Velence térre, hogy találgassam, vajon melyik épület ablakából figyelhette Ady a nyüzsgő emberáradatot. Az építmény legfelső traktusába igyekeztem, ahol az olasz nemzeti újjászületés történetét kutató tudományos intézet működik. Kattogó szerkezetű, öreg liftek juttatják föl a látogatót ebbe a rejtett világba, és az archívum dobozaiból Kossuth Lajos, Klapka György, Türr István, Pulszky Ferenc leveleit veheti elő az érdeklődő hazánkfia. Ablakai hátrafelé nyílnak, a Forum Romanum felé... alighanem az egész világon alig akad párja ennek a kilátásnak... miközben az égre nyúló pínafenyők koronáiban fülsiketítő monotoníával reszelik meguntatlan koncertjüket a kabócamuzsikuskok újabb és újabb nemzedékei...

Ráadásul vannak az épületnek más magyar érdekességei is. Ha szemben állunk vele, a széles bejárati lépcső két oldalán egy-egy géniuszfigurával díszített, dúsan csobogó kútmedence idézi az olasz félszigetet övező tengereket. A bal oldali kagylósapkás, szakállas atléta az Adria, a „mi tengerünk” allegóriája. A *mare nostrum* motívuma bukkan elő a felső teraszon stilizált hat kőoltár kapcsán is: ezek jelölik azokat a tájakat, amelyek az avatáskor – 1911-ben – még nem tartoztak Itáliához, pedig a friss olasz nacionalizmus igényt tartott rájuk. Egyikükön a „Fiume” felirat ragyog – a „magyar tengerpart” ékessége, a Magyar Korona *corpus separatum* –, amely számunkra hovatovább már csak nosztalgia, de az olaszoknak még „forró emlékezet”, hiszen a ma Horvátországhoz tartozó város 1918–1945 között az Olasz Királyság része volt, és az erőszakos rezsimváltások gazdasági-társadalmi-csoportpszichológiai traumái még sokáig megnehezítik majd a közös horvát-olasz-magyar örökség gondozását.

De a Vittoriano legszebb magyar „kincsének” megismerését Giuseppe Talamo professzornak köszönhetem, a neves történésznek, aki az ezredforduló táján az említett Istituto per la storia del Risorgimento italiano elnökeként irányította az olasz emlékezetpolitikának ezt a fontos tudományos háttérintézményét. Barátságunk egy közös messinai konferenciaszereplésre nyúlt vissza, amikor a szállodában minden ebédnél, vacsoránál nevetve találgattuk, mit fogunk enni, mert ő nápolyiként épp-úgy egy kukkot sem értett a helyi ínycségeket felsoroló szicíliai étlapból, mint én magyarként... Nos, a Vittoriano belsejében nem csupán az Ismeretlen Katona sírkriptája, továbbá az olasz hadsereg és tengerészet alakulatai régi zászlóinak szentélye található, hanem két nagy teremben és az azokat összekötő, ívelt folyosón a Museo

Centrale del Risorgimento gazdag gyűjteményének kiállítása is. Akkoriban persze még csak készült a tárlat, ám egy alkalommal Talamo professzor titokzatos arccal karon fogott, és magával vitt a kattogó lifteken át erre a folyosóra – olaszul Galleriának hívják –, ahol is egy frissen összerakott vitrin elé állított, amelyben szépséges kardokat világított meg a lámpák rafinált fénye. A feliratok még nem voltak készen, így előbb csak egy 17. századi szablya jellegzetes ívét fedeztem fel, míg rá nem jöttem, hogy az installálás folytán épp fejfelé van rajta a pengébe edzett felirat. Ám így is sikerült kibetűznöm: „Romanelli ezredesnek a hálás magyarok”.

Aki ezt a könyvet elolvassa, nem csupán egy fordulatos kor történelmi és személyes viszontagságainak lebilincselő krónikájával találkozik. Ennek háttérbeszélését is megismeri, hogyan született ez a felirat, továbbá mi az a szemléleti környezet, amelynek folytán napjainkban e kardajándék egyik megbecsült műtárgya lehet az olasz nemzeti újjászületési múzeum állandó kiállításának. És ha a történet végére ér, kicsit megérti majd azt a lelkesedést is, amely engem a szablyát fölismerve elfogott.

Guido Romanelli tüzér alezredes az I. világháborúban győztes Olaszország budapesti katonai misszióját vezette 1919 májusától augusztusáig, majd beosztott tisztként szolgált ugyanitt november közepéig. Különösen önálló misszióvezetőként, egyben a világháborúban győztes antanthatalmak ekkor egyedüli magyarországi képviselőjeként szerepe messze meghaladta a fegyverszünet előírásainak betartására vonatkozó ellenőrzési tevékenységet – lényegében komplex diplomáciai feladatokat látott el. Legjelentősebb politikai és egyben emberi jogi akciója az volt, amikor sikeresen tiltakozott a Tanácsköztársaság vezető politikusánál, Kun Bélánál a június 24-ei ellenforradalmi lázadásban részt vevő több mint kétszáz ludovikás tisztjelölt kivégzése ellen, és így megmentette az életüket. Ettől kezdve személye és tevékenysége fokozatosan olyan népszerűsége tette szert a magyar lakosság körében, amely mindinkább túlszárnyalta tetteinek valódi hatókörét és jelentőségét: egyre többen a proletárdiktatúra és a román megszállás atrocitásaival szemben a meggyötört magyar nemzet erős és igazságos védelmezőjének hamarosan mitizálódni kezdő szerepkörében látták alakját és küldetését. Bár Romanelli elsősorban a háborús győztesek közös békecéljainak képviselőjére törekedett, közben azt is fölismerte, hogy folytatnia kell azt a politikát, amelyet a bécsi olasz missziót vezető Roberto Segre tábornok kezdett el, és amely a humanitárius és gazdasági kapcsolatépítéssel immár a speciális olasz külpolitikai célok érvényesülésének esélyeit erősítette Közép-Európában. Szerepe és tevékenysége azért is legendásodhatott olyan gyorsan, mert korai előzményévé vált annak a magyarbarát olasz irányvonalnak, amely a húszas évek elejétől elsősorban jugoszlávellenes céllal építette kapcsolatait Budapesttel, és vált nyitottá arra, hogy a soproni népszavazás kérdésében segítsen, majd idővel akár a revíziós törekvéseket is támogassa. Bár az alezredest viszonylag hamar visszahívták, és ebben a román politika vele szembeni tiltakozásának érdemi szerepe volt, az emlékiratból világosan kiderül, hogy hazarendelése elsősorban személyi ellentétekre és nem a jelzett politikai irányvonal kudarcára vezethető vissza.

Minden történelmi visszaemlékezésnél fölmerül a hitelesség kérdése: a többi forrás, a máshonnan származó adatok vajon megerősítik vagy cáfolják a tüzér alezredes elbeszélését? Természetesen nem csak arra az általános kételkedésre gondolunk, ahogyan napjainkban a pszichológia és a szociológia a visszaemlékező emberi elmét megítéli, figyelmeztetve, mennyire magától értetődő és öntudatlan folyamat az elbeszélés létrehozása során az emlékek olyan spontán manipulációja, amelyet a megismeréstudomány kognitív torzításnak nevez. E folyamatok akkor is hatnak, ha a visszaemlékező a legőszintébb igyekezettel törekszik „az igazat és csakis a szintiszta igazat” elmondani, mivel legfőbb sajátosságuk éppen az, hogy a cselekvő ember értelmi-érzelmi beállítódása – a vágyainak szembeszegülő valóság feszültségnövelő hatásának semlegesítésére törekvés – már azelőtt „megdolgozza” az emlékeket, mielőtt azok a tudatos előhívás során összefüggő történetbe rendeződnének. Nyilvánvaló, hogy a személyek megítélésénél erősen működhetett ez a torzító mechanizmus, elég például a diplomata Vittorio Cerruti jellemrajzára utalnunk. Nincs okunk kétségbe vonni Romanelli rossz tapasztalatainak hitelességét az ellene ármánykodó külügyes kollégáról, de a teljesebb képhez az is hozzátartozik, hogy Cerruti az 1940-es évek végén, felesége, Paulay Erzsébet kérésére, magas rangú külügyesként mindent megtett azért, hogy az emigráns Márai Sándornak ne kelljen gyűjtőtáborba vonulnia, és így a Posillipo dombján olyan remekmű született, mint a *San Gennaro vére*. A spontán és öntudatlan elfogultságokon túl azonban Romanelli szövege – amelynek formálásához saját naplójeljegyzései mellett jó néhány eredeti iratot, dokumentumot stb. is felhasznált – nagyjából és egészében jól harmonizál azokkal az információkkal, amelyeket a hivatali levéltárak és a kortársi levelezések őriznek. Egyetlen fontos körülmény kapcsán kell komolyabb forráskritikát megfogalmaznunk: nehezen hihető, hogy az alezredes nem lett volna mélyebben beavatva azokba a titkos kapcsolatokba, amelyek révén olasz oldalról nemcsak gazdasági szállítmányok, hanem fegyver és hadianyag is jutott a tanácskormány kezére. Talán ez is magyarázhatja Kun Bélához fűződő, némiképp érthetetlenül jó, vagy legalábbis kölcsönösen jóindulatú viszonyát – ám e témakörrel gyakorlatilag semmit sem ír. Megalapozottnak ítélnélhető a kérdéssel elsősorban foglalkozó Szabó Mária, de a témában járatos más kutatók, például Juhász Balázs vélekedése, hogy a misszióvezetőnek tudnia kellett erről a tényről, sőt talán azért is törekedett arra, hogy tevékenysége valóban jelentős mértékben meghaladja a szigorúan vett katonai tennivalókat, hogy ezáltal a kényes témákról a figyelmet elterelje. Akit ezeknek a kérdéseknek a részletei, így például a bécsi misszió korrupciós botrányával való összefonódás, vagy a külügyi és a katonai vezetés közötti presztízsharcok érdekelnek, kellő eligazítást talál az említett szerzők műveiben.

Ami a szöveg irodalmi formálását, vagyis a stílust illeti, az alezredes roppant világos, időnként – talán a túlzott precizításra törekvés miatt – kissé mesterkéltnak, mégis gördülékeny, az anekdotáknál hatásosan csattanó, a szerző szemléletét, ízlését, benyomásait hitelesen közvetítő írást alkotott (itt kell megköszönnünk az avatott fordítóknak, Pálmai Nóra, Mátyás Dénes és Róth Márton nagyszerű teljesítményét). Egy

olyan korszakból, amelynek a mindennapjairól kevés a hiteles beszámoló, kifejezetten üdítő az olyan olvasmány, amely kellően nyitott és tárgyyszerű, egyik irányban sem egyszerűsíti le a dolgokat, nincsenek különösebb előítéletei, értékeli, de nem becsüli túl az úgynevezett „történelmi” osztályok képviselőit, ám ugyanakkor szociális érzékenysége és józan demokratizmusa révén nyitott a társadalom alsóbb rétegeinek és csoportjainak gondjaira is. Aki nem rokonszenvezik a kommunistákkal, de nem zárja ki, hogy így is lehet látni a világot, és aki nemcsak a ludovikás fiatalok életéért emeli fel a szavát, de igyekszik segíteni akkor is, amikor a várható pogromveszély elől a népbiztosok feleségei és gyerekei szeretnének külföldre menekülni. Akinek őszinte olasz nemzeti elköteleződése nem kapcsolódik össze kirekesztő gondolkodással és antihumánus tartalmakkal, így képes arra, hogy az egyetemes emberi kultúra nagy morális értékeit összekapcsolja az olasz–magyar barátság csoportélményével, és ennek perspektívájában értelmezze katonai küldetését.

A szöveg ugyanakkor tele van irodalmi gyöngyszemekkel, amelyekre élvezettel talál rá az olvasó. A Ritz szálló lakói, az élelmezés furfangjai, Krausz Simon pezsgőspoharai, az ellenforradalmi felkelés részletei, Wekerle és Mikes püspök, lerobbant autó Győrben, bécsi életképek, proletárok a Duna-korzón, a tábornoki bizottság tagjainak miniportréi – megannyi jellemző részlete a nagy mozaiknak, amelyet persze nem rajzolhat meg a szerző, de segíthet abban, hogy körvonalazódjon az olvasó fejében. Végigkísérve a hazaintrikálás részleteit, igazi elégtételként olvashatjuk az elbeszélés legvégén a három évvel későbbi visszatérést Budapestre és azt a valóban nagyszabású ünnepségsorozatot, amellyel a hazai elit saját egykori álmait és az azt megtestesítő alezredest megtisztelte. Bocsánatkérő gesztussal fölért, amilyen buzgón a külügyi vonalat képviselő követ, Gaetano Caracciolo Principe di Castagneto szorgoskodott a Romanelli-ünnepség sikerein annak az olasz–magyar barátságnak a jegyében, amelynek ezeréves távlatához képest csak rövid, átmeneti zavart okozhatott a kettős Monarchia osztrák felével való kényszerű világháborús szolidaritás. Mivel nem létezett közvetlen érdekütközési felület az olaszok és a magyarok között, így a több tízezer halott ellenére sem alakult ki gyűlölet a harci ellenfelek között – így mihelyt elhallgattak az ágyúk, újra megszólalhattak a barátság múzsái. Ezért is ajándékozhatunk díszkardot az immár jóbarátnak – hangsúlyozta Csernoch János hercegprímás ünnepi beszédében a Parlament kupolacsarnokában –, mert az immár a két nemzet fegyverbarátságának méltó jelképe.

Amikor a szablya egyetlen achátarabából faragott markolatát először megbámultam, nem tudtam, hogy van még egy emlék, amellyel Romanelli a Vittorianóhoz kötődik. Az emlékiratokban megemlíti, hogy kétszer látott életében szobrot mintázni: amikor Strobl Alajos készítette az agyagmintát bronzbüsztjéhez, és egyszer régebben, amikor még fiatal tüzérségi századosként Rómában állomásozott, és a Caserma Macao volt a körlete. A név nem véletlenül idézi a Távols-Kelet híres portugál gyarmatát: onnan megtérő jezsuita szerzetesek egykori kolostorától örökölte a pápai állam megszüntetése után a modern olasz haderőnek az a lakatnyája, amelyben a római helyőrség csapatainak egy része állomásozott. Az épület

ma is megvan – alig pár perc séta a tértől, ahol jelenlegi vatikáni nagykövetségünk, a Fraknoi-villa neoromán épülete áll a méretes platánok árnyékában. Nos, a szerző bevallja, hogy „a szobrászat nagyobb újdonságként hatott rám, mint a festészet. Valóban többször volt szerencsém azt látni, ahogyan egy kép készül, de csak egy olyan alkalomra emlékszem, amikor egy szoborról volt szó: arra, amikor Fontana a Caserma Macao egyik sarkában megmintázta a lovamat a Viktor Emánuel-emlékmű egyik lovaskocsijához.”

Vajon ez a derék paripa ugyanaz a hófehér jószág volt, amelynek hátán a budapestiek néha megcsodálhatták a fess alezredest, no meg a mögötte futó két pompás agarát? Nem valószínű, hiszen nemcsak egy évtized pergett le közben, a líbiai háborúval és magával a világháborúval tetézve, de a szerző aligha mellőzi emlékirataiból a hatásos jelenetet, ha négy lábú társát is magával hozta volna a magyar fővárosba. Említi viszont a Nemzeti Lovardát, ahová rendszeresen eljárt lovagolni, így akárcsak Horthy Miklós admirálisé, az ő fehér lova is bizonyára hazai tenyésztésből származhatott. De térjünk vissza Rómába: Carlo Fontana, a jó nevű szobrász 1908-ban nyerte el a Vittoriano bal oldali legfelső tetőnégyyszögére szánt négyes fogat – a nemzeti egység szimbólumcsoportjához tartozó *quadriga* – elkészítésére kiírt pályázatot, míg a százados urat 1911-ben vezényelték át a líbiai hadszíntérre. A köztes három esztendőben zajlott le tehát a mintázási jelenet a Macao Laktanya udvarán, majd túlélve két évtizedet, a bronzparipás diadalszeker 1927-ben került föl jelenlegi helyére. Azt azonban nem tudjuk, hogy csupán az egyikhez, vagy mind a négy lóhoz a Romanelli-mén adta-e a plasztikai mintát.

A munkájában sikeres katonát hazatérésre kényszerítették, és kicsinyes, irigy intrikák során – utólag (!) túlzott önfejjűséggel, a parancsteljesítésben restséggel vádolva – meghurcolták, de voltak barátai, akik fölismerték és messzemenően értékelték a budapesti küldetés során oly fényesen megnyilatkozó diplomáciai tehetségét. Így 1924-ben kilépett a hadseregből, és a Közel-Keleten (Egyiptom, Palesztina, Jordánia, Szíria, Törökország), illetve Barcelonában kapott külügyi feladatokat és hozzá megbecsült rangot. Majd 1938-ban – immár családjával – visszatért a magyar fővárosba, hogy elfoglalja a milánói alapítású Magyar–Olasz Bank elnöki székét. Ha nincs a háborús vereség, talán 1973-ban bekövetkező haláláig velünk marad. Ám a történelem fordulatai 1943-ban ellehetetlenítették a pénzügyi intézet működését, le kellett mondania, és a nyugállományú ezredes, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter hazatért családi birtokára. 1964-ben adta ki a magyarországi küldetéséről 1922–23-ban papírra vetett emlékiratait – ezt tartja most a kezében az olvasó. Mottónak édesapja szavait választotta, aki így fogadta a keleti végekről megtérő fiát: „semmi sem volt olyan kedves apai büszkeségemnek, mint az az ítélet, amelyet egy újság mondott felőled: »mélységesen őszinte ember«”.

Azt kérte, amikor meghal, koporsóját a magyar tisztiiskolások zászlaja borítsa. 1929-ben emléktáblát kapott a Ludovika palotájának oldalfalán, ezt a pártállami időkben leverték, ám mai tisztelői újraállították. Két hajdani mellszobrából egy napjainkban is megvan, a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Zrínyi Miklós Cam-

pusán nézi a tisztjelölteket. A régi Pest környéki fontos vízelőhely, az Illés-kút csobogójához vezető utcát – ez a Ludovika északi oldalán található ma is – egykor átnevezték Romanelli utcának, ám a létező szocializmusban visszakeresztelték, és azóta is így maradt. Természetesen Illés próféta is megérdemli az utcanévet, így ha megújulna a névadási kezdeményezés, talán jobb lenne az alezredesnek egy friss városnegyedben másik utcát keresni.

Meglehet, utolsó sóhaja is Budapestre hozta: az itteni barátokra és tisztelőkre emlékezhetett, a vidám férfiakra és a híres szépasszonyokra, a Duna-korzón hullámzó színes embertömegre, a tavasz és az élet mindig megújuló, egykor itt átélt csodájára. És úgy képzelem, ha a 97 éves ezredes úr beült egy kávéház teraszára, mintha Ady Endrével mormolná a *Nyárdélutáni hold Rómában* legbölcsebb sorait, mi is a dolga a pályáját becsülettel megfutó férfiembernek ezen a világon:

„Nézem a mai nőket
A volt és lesz időket...”

Csorba László
*történész, egyetemi tanár,
a Magyar Nemzeti Múzeum címzetes főigazgatója*

Vákát

Édesapám szent emlékének, aki magyarországi küldetéséről való hazatértemkor megölelve ezt mondta:

„Sokat beszéltek rólad, és arról, amit tettél, de semmi sem volt olyan kedves apai büszkeségemnek, mint az az ítélet, amelyet egy újság mondott felőled: »mélységesen őszinte ember.«”

A szerző

Vákát

Bevezetés

Természetemmel ellentétes, hogy a múlt veszélyein elmerengjek, és azokban tetszelegjek, helyette folyton abban a vágyban égek, hogy testben és lélekben új kihívásoknak szenteljem magam. Emiatt viszont még távolról sem jutott eszembe soha a gondolat, hogy összegyűjtsem – még kevésbé pedig, hogy kiadjam – hányattatott magyarországi küldetésemről szóló emlékirataimat.

A véletlen azonban úgy akarta, hogy hazatérve egy későbbi és másfajta észak-amerikai küldetésből, Osoppóba küldjenek a helyőrségre. Itt bármilyen szorgalommal és serénységgel is végeztem szolgálatomat, és bármennyire is igyekeztem, sohasem sikerült kitöltenem a hosszú munkanap minden óráját.

Így nekiláttam összerendezni személyes poggyászom azon részét, amely egy halom papírt, újságot, fényképet és jegyzetet tartalmazott csaknem érintetlenül a magyarországi küldetésemmel kapcsolatban. De ezt is inkább azzal a szándékkal tettem, hogy megszabaduljak mindattól, ami nem fontos, semmint hogy visszanyarodjam a múlthoz.

Ahogy haladtam a szortírozós munkával, elkezdtem kivagdosni, rendbe rakni és összegyűjteni a különböző mappákban és dokumentációkban kallódó újságlapokat, írásokat és jegyzeteket.

Így, mintegy észrevétlenül, töredékes krónika állt össze a Budapesten töltött hónapokról, amely ugyanakkor hiányosságokat is mutatott a legeseménydúsabb időszakokat, a misszió lényegi pillanatait illetően. Ezek ugyanis, lévén, hogy hivatalos jelentések anyagát képezték, kevesebb nyomot hagytak személyes feljegyzéseimben.

Munkám akkor még nagyon gyerekcipőben járt, amikor azok a budapesti ünnepek zajlottak, amelyekkel Magyarország kívánt tisztelegni az olasz katonai misszió előtt.¹

Jól ismert, hogy milyen ünnepélyes keretek között zajlottak a megemlékezések. Az ötlet attól a bizottságtól származott, amelyet a magyarországi bíboros prímás² elnökölt: be nem töltött trón esetén ő a legmagasabb alkotmányos hatalom,³ olyan személy, aki jogköre és rangja alapján elmondhatja magáról, hogy az egész nemzetet képviseli. A kormány diplomáciai okokból kimaradt a szervezésből, csak félhivatalosan csatlakozott azzal, hogy megengedte, a legfontosabb és legjelentősebb eseményt az Országház kupolája alatt tartsák.

¹ Jelen emlékirat epilógusában olvasható a szerző beszámolója arról, milyen lelkes ünneplésben részesült 1922 novemberében Budapesten, amikor az elmesélt eseményekben tanúsított magatartásáról a hálaiból neki ajándékozott díszkardot átvette.

² Csernoch János (1852–1927) bíboros, esztergomi érsek, hercegprímás.

³ Ez csupán a szerző fikciója, a magyar törvények soha nem ruházták fel ilyen jogkörrel az esztergomi érseket.

Az ünnepségeket négy évvel a küldetésem befejezése után rendezték meg. És ha azt nem is mondhatom, hogy e négy év alatt igyekeztem volna kitörölni az emlékeimet a magyarok fejéből, az is biztos, hogy semmit sem tettem azért, hogy a misszió tevékenységére és a személyemre emlékezzenek. A levelezéseimben is csupán ahhoz tartottam magam, amit az udvariasság kötelessége megkívánt. Az olasz sajtó pedig – különböző okokból, amelyek fölött helyesebb nem elidőzni⁴ – nem foglalkozott a témával.

Mindenki el tudja tehát képzelni, hogy milyen zavarodott, meghiúsult és kábult voltam, amikor Budapestre visszatérve megtapasztaltam azt a hírnevet, amely a magyar nemzeti képzeletben a nevem körül kialakult.

Romanelli nem csupán egy ember volt többé, hanem mítosz, legenda. A magyar mágnás fényűző hajlékában éppúgy, mint a szegény ember egyszerű otthonában, Budapesten ugyanúgy, mint a városokban vagy a magyar puszta falvaiban, még a politikai határokon túl is, ha ott magyar emberek éltek. A nevem mindenki számára ismertté vált, és mindenki olyan tisztelettel és elismeréssel ejtette ki, ahogy a nemzeti hősök nevét szokás, még akkor is, ha olykor halvány elképzelésük sem volt arról, hogy pontosan mit is tettem.

Az ilyen tiszteletadások során sokan, olaszok és magyarok egyaránt, de főleg magyarok, arra biztattak, hogy írjam meg magyarországi küldetésemről szóló emlékirataimat kiadás céljából.

De hogyan lehet felülkerekedni azon az ellenérzésen, amelyet önmagunk színpadra állítása, *A hetvenkedő katona*⁵ szerepének eljátszása, vagy valami ehhez hasonló szül bennünk, amikor neveltetésünknek és saját elhatározásunknak köszönhetően úgy nőttünk fel, hogy csöndben végezzük a munkánkat, s miközben ez szokássá érett bennünk, lassan képtelenné váltunk arra is, hogy önmagunkat állítsuk előtérbe?

Volt azonban egy minden személyes meggyőződésemen felül álló érv, amely miatt mégis meggondoltam magamat. Emiatt ragaszkodtam ahhoz is, hogy az említett budapesti ünnepségek során ott legyen velem és mellettem az a két tiszt is,⁶ akik a leghosszabb ideig dolgoztak együtt velem a misszióban. Azt szerettem volna, hogy a sikert – mivel ez így helyes – ne egyetlen személyhez kössék, hanem ahhoz a maroknyi emberhez, akik a magyar bolsevizmus kemény, gyötrelmes és álnok napjaiban a közelemben voltak, és akik annak lefegyverzéséért és megszelídítéséért velem együtt és hozzám hasonlóan küzdöttek; hogy a sikert annak az országnak és intézménynek tulajdonítsák, amelyet az a maroknyi ember képviselt Budapesten: Olaszországnak és az olasz hadseregnek.

⁴ Talán a bécsi katonai misszió tevékenységének vitatott kérdéseire céloz, amelyekről ő is keveset ír.

⁵ Titus Maccius Plautus római komédiáíró (Kr. e. 254 körül – Kr. e. 184 körül) egyik legnépszerűbb műve, amelyben megteremti a hencegő, gőgös és ostoba katona irodalmi ősfiguráját.

⁶ Az emlékirat elbeszéléséből következtethető, hogy ez a két tiszt Emilio Henssler százados és Renato Salem főhadnagy.

Úgy döntöttem, hogy kötelességem napvilágra hozni, hogy Olaszországnak és hadseregének e szimbolikus képviselője – amelyet egyedül és védtelenül hagytak az egyik legbüszkébb és leghősiesebb ellenség fővárosában, ahol azért volt jelen, hogy megőrizze a keserűen kivívott győzelem erkölcsi és anyagi gyümölcsét – miként tudta véghez vinni azt a csodát, hogy nehéz és hálátlan feladatát nemcsak a győztesek, de a legyőzöttek meglepedésére is végezte.

Ezért Osoppóba visszatérve nekiláttam jelen emlékirat megírásának. Segítség gyanánt számos más jegyzetet és hivatalilevél-másolatot hoztam magammal, amelyek Budapestről, a követség irattárából, valamint magánszemélyektől kerültek elő. Így a sasfészekben⁷ töltött napjaim végeztével írásom késznek volt nevezhető.

A gépelés során újraolvastam és kijavítottam a szöveget, de amennyire lehetséges volt, megtartottam annak eredetiségét, akkori meglátásaimnak elevenségével és benyomásaival együtt.

Időközben viszont már egy új kormány alkalmazásában teljesítettem szolgálatot, és volt, aki egyértelműen értésemre adta, a hivatalvezetés nem nézné jó szemmel, ha a küldetéséről szóló emlékek esetleg megjelenének.

Így egyelőre elálltam attól, hogy nyomdába adjam őket, jóllehet erre még előkelő körökből is ösztönöztek.

Majd más gondoskodik róla, amikor én már nem leszek – gondoltam akkor magamban.

Barcelona, 1928 áprilisa

A szerző

⁷ Utalás a Friuli-Alpok bejáratánál, a Tagliamento folyó felett emelkedő Colle di Napoleone dombtetőn elhelyezkedő osoppói erőd festői fekvésére.

A szerző a küldetése idején, az „emberélet útjának felén”

A városból, ahová visszatért a béke, a másik városba, ahol a háború még tart – Cataniából Bécsbe

„Maioris est gloriae ipsa bella verbo occidere,
quam homines ferro et adquirere
vel obtinere pacem pace non bello.”⁸

Szent Ágoston

Hat hónappal ezelőtt a Villa Giustiban⁹ kötött fegyverszünet pontot tett a háború végére, a sors pedig engem és négy ütegből álló csapatomat a Piave partjáról az Etna lejtőire vetett. Itt némi szomorúsággal segédkeztem – a tavasz fűrgé és megkérdőjelezhetetlen, valamint a béketárgyalások jóval lassabb és bizonytalanabb előrehaladta mellett – azon csapatrészelemek egyre nagyobb méreteket öltő leszerelésénél, amelyek tagjaival együtt éltem át a háború utolsó és legkeserűbb hónapjait. Velük osztottam meg a fáradtságot, a veszélyeket, az aggodalmakat, a fásultság és a vidámság óráit, a csüggedtséget és azt az emberfeletti boldogságot, amely a győzelem napjainak leírhatatlan kábulatában és örömeiben és a háborúskodás befejeztével hatalmasodott el rajtunk.

Noha a csapat felbomlása az események logikájából következett, és az irántuk érzett szeretet sem vakított el annyira, hogy ne kívánjam beteljesülését azon jogos vágyuknak, hogy családjaikhoz hazatérjenek, az elutazásuk mégis olyan fájdalmasan érintett, hogy úgy érzem, indulásukkal megszűnik saját létem értelme is, de legalábbis katonai pályám biztosan véget ér.

Már az utolsó diákok és diploma előtt álló tisztetek is elindultak, hogy visszatérjenek az egyetemre, és folytassák félbehagyott tanulmányaikat. Emlékszem, egészen Messináig el akartam őket kísérni, hogy néhány órával késleltessem a tőlük való elszakadást, és hogy még legyen módom átadni az utolsó jó tanácsokat a rájuk váró új élettel kapcsolatban. Pontosan úgy, ahogyan ezt egy apa tette volna a fiaival.

Egy hét telt el e búcsú óta, amikor egy május eleji délutánon a kaszárnyába visszatérve sürgős táviratot kaptam a főparancsnokság részéről, amelyben köteleztek, hogy a lehető leghamarabb jelenjek meg Padovában feladatszabás céljából, még azelőtt, hogy csatlakoznék a bécsi fegyverszüneti bizottsághoz, amelyhez beosztottak.

A távirat elolvasása ugyanazzal a hatással volt rám, mint fuldoklóra az oxigén.

Lelkem újfent bizakodni kezdett, újra a jövőbe tekintettem, mintha új horizontok nyíltak volna meg előttem, s az előző napok szomorú gondolatai szertefoszlottak.

⁸ „Nagyobb dicsőség a háborút szóval, mint az embereket fegyverekkel megállítani, és nagyobb dicsőség a békét békével megteremteni és fenntartani, mint háborúval.” Fordította: Pető Gábor.

⁹ 18. századi villa a ma már Padovához tartozó Mandriában, Vettor Giusti del Giardino gróf birtoka; 1918. november 3-án itt írta alá Viktor Weber von Webenau tábornok az Osztrák–Magyar Monarchia nevében az olasz fronton elszenvedett vereséget beismerő fegyverszünetet.

Huszonnégy órán belül készen álltam az indulásra. Nemcsak hogy összepakoltam több mint négyévnyi cigányélet holmiját, amely alatt az Etióp-fennsíktól az Alpokig mindent bejártam, a csapatvezetés átruházásával kapcsolatos összes előírás szerinti formális teendőt is elvégeztem, sőt, még a tisztektől és a katonáimtól is búcsút vettem: szinte mindegyiküket csak nemrég osztották be az ütegembe, így nem volt meg közöttünk a háború alatt kialakuló bajtársi viszony.

Míg a vonat Róma felé vitt, néha újraolvastam a főparancsnokság táviratát, és magam is alig hittem el, hogy ebben az exkluzív és minden előjogára oly féltékeny közegben valakinek eszébe jutottam, hogy külföldre küldjön szolgálatba. Bár ők nem tudtak róla, ezzel egész életem egyik leghőbb vágyát és óhaját váltották valóra, azt a régóta dédelgetett álmomat, hogy külföldre küldjenek misszióba.

Emlékszem, hogy ezt már a háború előtt is kérvényeztem, és reménykedtem is benne, amikor időnként indulni láttam a beszerző bizottságokat Franciaországba, Németországba és Angliába. Bíztam benne a háború alatt is, amikor a genovai Belvedere Kórházban megtudtam, hogy Rómában olyan lábadozó főtiszteket keresnek, akik vállalnák, hogy fedélzetbiztosok lesznek Amerika és Olaszország között az utánpótlás-rakományokkal ingázó hajókon. Később még ajánlatot is kaptam, amikor – immáron gyógyultan – Speziában tartózkodtam, hogy kiképezzek egy új alakulatot. Már éppen indulni készültem Londonba a hadászati és hadfelszerelési minisztérium megbízásából, sőt el is indultam volna, hogyha az utolsó pillanatban nem ment volna minden füstbe egy fegyelmi vizsgálat miatt, amelyet egy vidéki pletykákkal teletömött, alpári stílusú névtelen levél robbantott ki.

Ezek után már lemondtam róla, és nem is reménykedtem abban, hogy valaha is külföldre vezényeljenek, noha továbbra is ott szerepeltem azokban a jelentésekben, amelyeket a felsőbb hatóságnak kellett készíteni a külföldi ország- és nyelvismerettel rendelkező tisztokról. Hányszor szerepelt a nevem ezeken a listákon bármiféle eredmény nélkül! Valójában kicsit naivság volt a részemről, hogy jelentőséget tulajdonítottam ezeknek az iratoknak azon temérdek bürokratikus feljegyzés között, amelyek a háború kezdete óta visszatérő rémálmául szolgáltak az osztályvezetőknek, és amelyek száma a háborúval – a hivatalok túltengése miatt – egyre inkább megsokszorozódott. Még ennél is naivabb voltam, amikor azt képzeltem, hogy a gyarmatügyi és társadalomtudományi diplomámmal párosított nyelvi ismereteim előnyt jelenthetnek, vagy ütőkártyaként szolgálhatnak ahhoz, hogy elnyerjek egy ilyen többek által is vágyott és óhajtott megbízatást. Miután már évek óta sűrűn koptattam a hadügyminisztérium folyosóit Rómában, tudnom kellett volna, hogy az efféle előjogok kiket illetnek meg!

A váratlan táviraton való elmélkedésem közben éppen az tűnt számomra a leginkább megmagyarázhatatlannak, hogy ez alkalommal miképp nem volt nálam kiváltságosabb jelölt, akire ezt a feladatot bízák. Igaz – gondoltam –, hogy amióta aláírták a fegyverszünetet, rengeteg tisztet vezényeltek külföldre. De hogy hozzám forduljanak, aki elszigetelve élek Szicília ezen távoli szegletén, ahhoz bizonyára az kellett, hogy elfogyjanak mindazok, akik menni szerettek volna.

Egyszóval, a dolog olyan váratlanul ért, és olyannyira a kedvemre való volt, hogy belevestem a tengernyi gondolatba, minden különösebb cél és eredmény nélkül, pusztán azért, hogy meggyőzzem magam, ez nem csupán ábránd. És csak attól féltem, nehogy megint úgy járjak, mint az előző alkalommal, hogy álmom már azelőtt szertefoszlik, mielőtt még megvalósulna.

Aztán azon töprengtem, hogy mi lesz majd a feladatom Bécsben, mivel kell majd pontosan foglalkoznom. Aggodalmaim közepette pedig egy másik, kellemetlenebb kérdés is felmerült bennem: vajon képes leszek majd megfelelően ellátni a feladatomat?

Abban a huszonnégy órában, amelyet Rómában töltöttem, teljesen lefoglalt, hogy átalakítsam és kipótoljam a felszerelésemet. Csökkenteni akartam a ruhatáram hadi jellegét, hogy helyette hozzáigazítsam egy olyan idegen fővárosban való tartózkodás igényeihez, amely ugyan ellenséges város volt, és továbbra is megszálló uralom alatt állt, de Európa fővárosai között mindig is arra törekedett, hogy férfi és női divat tekintetében felvegye a versenyt Párizssal és Londenral is.

Nem kevés időt vett el az sem, hogy kikeressem polcaimról azon könyveket, amelyekre szükségem lehet: azokból, amelyek a háborúban is velem voltak, számosat, ha nem is az összeset, félre kellett raknom. És azt sem tartottam szükségesnek, hogy magammal vigyem az egyetemi órák során használt összes társadalomtudományi könyvet. Dolgos és megfontolt válogatásra volt szükség ahhoz, hogy ne halmozódjon fel túlsúly.

A táviratban foglaltakról – a családtagokat kivéve, bár velük is csak érintőlegesen – nem beszéltem senkivel. Amikor mégsem tudtam elkerülni, zavaromat azzal lepleztem, hogy azt mondtam, Abanóba megyek a főkapitányságra, mert egy fegyverszüneti zónában kell szolgálatot teljesítenem. No, nem mintha a kapott parancs hangvétele különösebb diszkrécióra szólított volna fel – eleve bizalmas volt, mint az összes utasítás, még a legbanálisabb is, amely a főparancsnokságokról érkezik –, azonban okulva a korábbi tapasztalatomból, és ismerve a római környezetet, szükségesnek tartottam, hogy a lehető legkevesebbet beszéljek a dologról. Így akartam elkerülni, hogy bárki megirigyelje a helyemet, és kitérjön engem tekintélye és befolyása segítségével.

Mindenesetre sietve folytattam utamat Padovába, onnan pedig Abanóba.

Miután megérkeztem, nem volt más dolgom, mint hogy megkeressem egy régi akadémiai iskolatársamat – akit a háborús előmenetelnek köszönhetően ezredesként és a főparancsnokság hivatali állományának *deus ex machináj*aként láttam viszont –, és biztosítsam őt *de visu*¹⁰ arról, hogy még ezen a világon vagyok, és hogy a kapott parancsnak engedelmeskedve felkészültem utam folytatására a célállomás felé.

Nekem szánt utasítások? Egy se volt! Sőt, még azt sem tudta megmondani, miért kell Bécsbe mennem, vagy kit kell ott helyettesítenem. Szó mi szó, ez elég kevés egy

¹⁰ Első kézből.

központi hivataltól! De a sok magas rangfokozat között – amelyek után a szakma spekulánsai ácsingóztak, akik hasznot húzva a háborúból mindenáron ezredesek kívántak lenni – mi más lett volna egy alezredes, mint *une quantité négligeable*.¹¹

Váltottunk néhány szót, hogy megosszuk egymással az elmúlt évek történéseit, majd az ezredes rábízott egyik talpnyalójára, utasításba adva, hogy gondoskodjon rólam, lásson el az összes szükséges dokumentummal, tájékoztasson, hogy miként érhetem el legegyszerűbben úti célomat, és hogy kísérjen el hűséges tisztiszolgámhoz, aki életem négy zaklatott vándoréve alatt végig elválaszthatatlan társam volt. Délben már szabad voltam.

Ennek ellenére estig vártam vele, hogy visszatérjek Padovába. Amennyire csak lehetett, igyekeztem elütni az időt, hogy így űzzem el annak a pár órának a szorongását és félelmét, amely egy előttem különösen vonzónak tűnő utazástól választott el.

Ekkor Bécsbe még nem jártak naponta vonatok Tarvisión keresztül, felszállni csak Udinében lehetett, szokatlanul korai órában. Mivel épp ment egy másnap, úgy döntöttem, nem maradok le róla, bár ezzel lemondtam arról, hogy megvárjam Paschettát, a tisztiszolgámat, akinek nem sikerült rögtön menlevelet szereznem.

De mennyire más volt ez a Bécsbe tartó vonat, mint azok, amelyekkel a háború előtt utaztam és léptem át a határt! Nem is annyira a berendezése miatt, amelyről ugyan süttött az elhanyagoltság, mint inkább a szerelvényt benépesítő utasok okán.

Volt sok olasz, számos amerikai és angol – egyik vagy másik akár közülünk való is lehetett volna – és néhány francia. Csak pár hölgy volt az egész vonaton, meg néhány parasztleány a harmadosztályon, akik a helyi forgalmat képviselték. Az arcokon pedig szinte ugyanaz az egyhangúság és elkeseredettség tükröződött, mint amikor az ember a tüzéség fegyvereinek hatókörébe lép. A legfurcsábbnak mégis az tűnt – figyelembe véve, hogy már átléptük az új határt –, hogy se az első, se a másodosztályon egyetlen német sem utazott. Vagy ha volt is, akkor jól meghúzta magát a vonat valami távoli sarkában, és a legmélyebb csöndbe burkolózott, mert az egyetlen német szó, amely néha megütötte a fületem, a kalauztól származott, aki – éppolyan szenttelenül, mint egykor – a jegyeket és az úti okmányokat ellenőrizte.

Azt is meglepve vettem tudomásul, hogy a kalauz mogorva arckifejezése egy cseppet sem enyhült meg az egyenruhát látva, a korábban megszokottal ellentétben nem vált tisztelettudóbbá, még akkor sem, amikor a hozzám hasonlóan katonai díszegyenruhában utazó antanttiszték valamelyikével volt dolga.

Amikor eszembe jutott a háború előtti német emberek mélyről fakadó tisztelete a fegyveres erők és a rangjelző zsinórok bürokratikus világa iránt, nem tudtam nem megdöbbenni egy efféle változáson. Ezen túl azt is észrevettem, hogy nem szándékolt közömbösség vagy ellenségeskedés volt abban, ahogy a győztes nemzetek tisztjei felé fordultak, hanem sokkal inkább fáradtság és undor. Mintha csak bánatot vagy

¹¹ Jelentéktelen tényező.

irtózatot éreztek volna a katonákkal való találkozásakor, akikből valószínűleg éppen eleget láttak a háború négy éve alatt. Mely számukra micsoda szörnyű véget ért!

Talán – elmélkedtem – a mi győzelmünk sem hagyott olyan mély nyomot a lelkekben, mint amelyet akkor hagyott volna, ha az ellenséges terület határán félenken megálló győztes csapatok diadalmasan, ünnepi himnuszait visszhangozva vonultak volna be városaikba és falvaikba. De másfelől – mondtam magamnak –, ha mi magunk is alig érezzük, hogy nyertünk, és ha mi magunk sem viselkedünk igazán győztesként, nem eltűzött követelés-e részemről az, hogy azok, akik tegnap még ellenfeleink voltak, most maguk is elismerjék és kimutassák, hogy legyőzettek?

Félretettem az efféle elmélkedést, hogy valami gyakorlatiasabb dologra gondoljak: arra a két étkezésre, amelyet még Bécsbe érkezésem előtt kellett volna megejtenem. Mivel a háború előtt hozzá voltam szokva az utazáshoz, előzetesen csöppet sem törődtem e részletkérdéssel, amelynek ugyanakkor mégis megvolt a maga jelentősége. Szerencsére meggondolatlanságomat pótolta egy lovassági főhadnagy előzékenysége, aki futárszolgálatot teljesítve ugyanazon a vonaton utazott.

Chiavari főhadnagy – így mutatkozott be – felajánlotta, hogy megosztja velem ellátmányát, és mindezt olyan közvetlenséggel és természetességgel tette – éppúgy, mintha még mindig valahol a fronton lennénk –, hogy még távolról sem jutott eszembe, hogy esetleg tiltakozzam vagy kéressek magam: elfogadtam felajánlását, és nekiláttam elfogyasztani a *lunch-basket*¹² bőséges tartalmát.

Lehetőségeim szerint igyekeztem meghálálni a főhadnagy kedvességét, egyúttal felismertem azon megbocsáthatatlan könnyelműségemet, hogy elfelejtettem előzetesen informálódni az ország élelmezési helyzetéről, amelyben átutazóban voltam. Annál is inkább, hisz pontosan tudtam, milyen állapotban volt akkor, amikor Ausztria aláírta a fegyverszünetet. Erről nemcsak az újságok beszámolóiból értesültem, hanem saját szememmel is láthattam, amikor helyszínbemjárást tartottunk egy osztrákok által elhagyott óvóhelyen a Piavétól való visszavonulás másnapján.

De meg kell jegyeznem, sohasem feltételeztem volna, hogy a fegyverszünet után több mint öt hónappal, amely biztosra vehetően előre jelezte a „végső békét”, ne állt volna már vissza a viszonylagos rend az ellátásban, különösképpen az élelmezési források tekintetében, két olyan szomszédos tartomány között, mint Friuli és Karintia, amelyeket egy fontos és forgalmas közlekedési főútvonal köt össze. Lehetséges volna, hogy még a legsürgetőbb emberi szükségletek kielégítésének igénye sem tudta legyőzni azt a bizalmatlanságot, jogtalan aggodalmat és haraggal telt ellenszenvet, amely az antant államait jellemezte, amelyek rövidlátó politikájukban nem kívántak visszatérni a Közép-Európával folytatott békés kapcsolatokhoz?!

Már éjszaka volt, amikor a vonat begördült a bécsi pályaudvar széles boltozata alá.

Bár Chiavari főhadnagy megbízta a segédtisztjét, hogy tartsa szemmel mind az én poggyászatot, mind az övét, amelyeket egy hordár a többi utas csomagjával együtt az állomáson használatos kocsik egyikére felhalmozott, a fogatba való bepakoláskor

¹² Uzsonnakosár.

azzal a kellemetlen meglepetéssel kellett szembesülnünk, hogy a legszebb útitáskának lába kélt: az egyiknek a főhadnagyei közül. Természetesen a hordár azt mondta, ő nem vett észre semmit, és váltig állította, hogy mi nem vagyunk tisztában azzal, hány csomagotadtunk át megőrzésre.

Nem tehattünk mást, mint hogy bejelentjük a lopást a rendőrségen. De bármennyire is igyekeztünk, egyetlen rendőrt sem sikerült találni. Hihetetlen! Abban az országban, ahol egykoron azt mondták volna, hogy a rendőrség mindenhol jelen van.

Miután arra a fájdalmas felismerésre jutottunk, hogy mindent egybevetve egy bőrönd ellopása még mindig a legkevesebb, ami megeshetett velünk a kor erkölcsi közepette, a főhadnagy úgy döntött, hogy pillanatnyilag nem foglalkozik többet a dologgal, így fogtunk egy kocsist, aki elvitt minket a szállodánkba: őt az Imperialba, engem a Metropolba.

Mivel nem tudtam, hogy a misszió titkársága foglalt-e nekem szállást (s ha igen, akkor hol), abba a szállodába mentem vissza, ahol a háború előtt is laktam. És nem is volt okom panasza: elsődlegesen azért, mert volt szabad szobájuk, másodsorban pedig mert a szoba kitűnő volt, ha eltekintünk némelyik ágynemű siralmas állapotától.

Másnap reggel a hivatali időben elmentem Segre tábornokhoz.¹³

¹³ Roberto Segre (1872–1936) olasz tüzértábornok, 1919–20-ban a bécsi olasz fegyverszüneti bizottság (misszó) vezetője.